

YHTEISKUNTAOPIN KOE 16.3.2016 HYVÄN VASTAUKSEN PIIRTEITÄ

Alla oleva vastausten piirteiden ja sisältöjen luonnehdinta ei sido ylioppilastutkintolautakunnan arvostelua. Lopullisessa arvostelussa käytettävistä kriteereistä päättää tutkintotoimikunta.

Yhteiskuntaopin kokeessa keskeisiä arvioinnin kohteita ovat oppiaineen opetussuunnitelman mukaisten sisältöjen hallinta sekä keskeisten yhteiskuntatiedollisten käsitteiden asianmukainen ja täsmällinen käyttö. Arvioinnin kohteena on myös kokelaan kyky tulkita ja arvioida kriittisesti yhteiskunnallisia ilmiöitä kuvaavaa informaatiota, tehdä siitä päätelmiä sekä vertailla yhteiskunnallisia kysymyksiä koskevia tulkintoja ja ottaa niihin perustellusti kantaa. Moniosaisissa tehtävissä eri osien maksimipistemäärät voidaan ilmoittaa tehtävänannon yhteydessä, mutta vastaus arvioidaan kuitenkin kokonaisuutena.

Vastauksista käy ilmi, että kokelas ymmärtää yhteiskunnan rakenteen ja toiminnan historiallisesti kerrostuneena ja muotoutuneena kokonaisuutena. Hän tuntee suomalaisen yhteiskunnan poliittisen, sosiaalisen, taloudellisen ja oikeudellisen rakenteen sekä niihin liittyvät keskeiset teoriat ja käsitteet. Suomalainen yhteiskunta osataan sijoittaa kansainväliseen ja globaaliin yhteyteensä, johon kuuluu jäsenyys Euroopan unionissa ja sen vaikutukset. Kokelas osaa operoida yhteiskuntaopin keskeisillä käsitteillä, joita ovat valta, vaikuttaminen, vastuun ja oikeudenmukaisuuden käsitteet, talouden toiminnan perusmekanismit ja termit sekä julkista vallankäyttöä ja oikeusjärjestelmän toimintaa ohjaavat periaatteet.

Kokelas osaa hahmottaa yhteiskuntaa koskevan tiedon lähteitä sekä arvioida niiden luotettavuutta. Aineistotehtävissä hän osaa arvioida ja hyödyntää tekstejä ja muita aineistoja kriittisesti. Hän osaa käsitellä ja tulkita yhteiskuntaa ja talouden toimintaa koskevia tilastoja, joita esitetään sanallisesti, numeerisesti ja graafisesti. Pohdintatehtävissä ja tiedollisia ristiriitoja sisältävissä tehtävissä kokelas osoittaa ymmärtävänsä yhteiskuntaa koskevaan tietoon sisältyvän teoreettisuuden ja tulkinnallisuuden sekä syy-yhteyksien monitahoisuuden ja kompleksisuuden. Hän osaa muodostaa itselleen perustellun näkemyksen ristiriitaisista ja arvosidonnaisista yhteiskunnallisista ja taloudellisista kysymyksistä. Arvioinnissa kiinnittää huomiota kokelaan valmiuteen rakentaa tiedoistaan jäsentyneitä kokonaisuuksia, kykyä erottaa olennainen ja epäolennainen tieto toisistaan sekä kykyä hyödyntää vastauksessa ajankohtaista tietoa.

Tehtävä 1

Valtioneuvosto (hallitus) muodostetaan Suomessa eduskuntavaalien tuloksen pohjalta. Tyydyttävässä vastauksessa hallituksen muodostuksen pääpiirteet kuvataan oikein. Puolue, joka on saanut vaaleissa eniten edustajia, aloittaa neuvottelut hallituspohjasta puolueiden eduskuntaryhmien kanssa. Neuvottelujen pohjalta eduskunta valitsee pääministeriehdokkaan, joka on tavallisesti eduskunnan suurimman puolueen puheenjohtaja. Eduskunta äänestää pääministeriehdokkaan luottamuksesta, ja mikäli ehdokas saa eduskunnan enemmistön tuen, pääministerinvaali ratkeaa. Puolueet, jotka pyrkivät hallituksen muodostamiseen, neuvottelevat hallitusohjelmasta, ja se annetaan eduskunnalle tiedonantona. Jos eduskunta hyväksyy hallituksen ohjelman, hallitus saa luottamuslauseen ja voi aloittaa työnsä. Kiitettävässä vastauksessa tulee käydä ilmi, että hallituksen muodostamisessa seurataan parlamentarismin periaatetta: hallituksen tulee nauttia eduskunnan luottamusta, ja tämä toteutuu sujuvimmin, kun hallituspuolueilla on takanaan enemmistö eduskunnassa. Kiitettävässä vastauksessa hallituksen muodostamisen edellä olevat askeleet selitetään yksityiskohtaisesti. Jos pääministeriehdokas ei saa eduskunnan enemmistön tukea äänestyksessä, valitaan uusi ehdokas, ja jos hänkään ei saa enemmistön tukea, pääministeriksi valitaan henkilö, joka kolmannessa äänestyksessä saa eniten ääniä.

Tyydyttävässä vastauksessa hallituksen erosta kerrotaan, että hallitus eroaa, kun eduskunnan nelivuotinen vaalikausi päättyy ja pidetään uudet vaalit. Hallitus jatkaa yleensä tehtäväänsä siihen asti, kun uusi hallitus nimitetään. Jos hallitus kärsii tappion luottamuslauseäänestyksessä eduskunnassa, se eroaa; sellainen tilanne ei tosin ole enemmistöhallituksen aikana todennäköinen. Kiitettävässä vastauksessa selostetaan, että pääministeri jättää heti vaalien jälkeen eroanomuksensa tasavallan presidentille, joka pyytää pääministeriä jatkamaan vielä toimitusministeriönä uuden hallituksen nimitykseen saakka. Jos pääministeri eroaa vaalikauden kuluessa, koko hallitus eroaa ja nimitetään uusi hallitus.

Tehtävä 2

Tyydyttävässä vastauksessa selostetaan Naton taustaa ja sitä, miten Nato on kehittynyt kylmän sodan päättymisen jälkeen. 2000-luvulla Suomen Nato-jäsenyyttä on kannatettu sillä perusteella, että Suomi olisi osa Nato-maiden arvoyhteisöä ja länsimaiden turvallisuusjärjestelmän ytimessä. Jäsenyyden vastustajat taas ovat varoittaneet, että jäsenyys kytkisi Suomen voimakkaammin USA:n ulkopoliittikkaan ja että Suomen tulisi säilyttää perinteinen neutraali linja.

Kiitettävässä vastauksessa selostetaan tarkemmin, miten Naton laajeneminen itäiseen Eurooppaan on vaikuttanut kansainvälispoliittiseen asetelmaan. Perusteena Suomen Nato-jäsenyyttä vastaan on esitetty, että Suomen ei pitä hakeutua vastakkainasetelmaan Venäjän kanssa. Toisaalta Venäjän viime vuosien ulkopoliittikka ja esimerkiksi Krimin valtaus 2014 on nähty perusteeksi Suomen Nato-jäsenyydelle, sillä se olisi suoja Venäjän laajenemishaluista politiikkaa vastaan. Jäsenyyden kannattajia löytyy etenkin oikeistopuolueista, vastustajia taas vasemmistopuolueista. Jäsenyyttä on perusteltu myös taloudellisilla seikoilla esittämällä, että Suomella ei ole voimavaroja yksinään uudenaikaistaa puolustustaan. Suomella on ollut jo jonkin aikaa kumppanuussopimus ja yhteistyötä Naton kanssa, ja jäsenyyden kannattajien mielestä askel täysjäsenyyteen ei siten olisi pitkä.

Tehtävä 3

Kokelas ymmärtää, mitä bruttokansantuotteella ja sen kasvulla tarkoitetaan. Tyydyttävässä vastauksessa otetaan huomioon, että seuraukset ilmenevät esimerkiksi valtion verotulojen vähenemisenä ja tarpeena edistää työttömiksi jäävien työllistymistä. Tukitoimien kasvu voi johtaa verotuksen kiristymiseen. Kiitettävässä vastauksessa otetaan huomioon, että valtiolta odotetaan talouden elvytystoimia, joita rahoitetaan velalla tai ohjaamalla valtion budjetti-varoja kasvua edistäviin kohteisiin.

Yritysten tuotteiden kysyntä vähenee tai polkee paikallaan. Tuotteiden hinta saattaa laskea. Kiitettävässä vastauksessa voi mainita, että markkinoiden supistuessa yritykset etsivät uusia innovaatioita ja markkinoita sekä karsivat kuluja (esim. kannattamattomista toiminnoista luopuminen, henkilöstön lomauttaminen tai irtisanominen). Yritysten konkurssreja on aikaisempaa enemmän.

Yksityisten kansalaisten eli kotitalouksien kannalta seuraukset tuntuvat työttömyytenä ja tulojen kasvun pysähtymisenä tai tulojen pienenemisenä. Tämä supistaa kotitalouksien kulu-tushalua sekä lisää niiden varovaisuutta rahankäytössä.

Seurauksia voi selostaa esimerkkien avulla. Kiitettävässä vastauksessa kokelas osaa yhdistää Euroopan ja maailmantalouden tapahtumia Suomessa ilmeneviin vaikutuksiin.

Tehtävä 4

Hyödykettä, jota kotitaloudet tarvitsevat perustarpeisiinsa ja jolle ei ole hyvää korviketta, ostetaan samaan tahtiin, vaikka sen hinta nousisi. Kotitaloudet eivät halua muuttaa tai ehkä myöskään pysty muuttamaan perushyödykkeen kulutustaan kovin paljon. Kiitettävässä vastauksessa voi mainita, että jos tätä hyödykettä ei voida mielekkäästi kuluttaa tiettyä perustasoa enempää, sitä ei aleta ostaa myöskään enempää, vaikka sen hinta laskisi. Hyödykettä ei voida järkevästi kuluttaa esimerkiksi ostamalla sitä varastoon. Tällaisia hyödykkeitä ovat jotkut peruspalvelut, kuten sähkö, vesi ja julkinen liikenne, samoin kuin jotkut peruselintarvikkeet, kuten maito.

Tehtävä 5

a)

Pariskunta on tehnyt matkanjärjestäjän kanssa sopimuksen varatessaan lomamatkan. Ratkaisevaa on, mistä on sovittu ja mitä matkanjärjestäjien yleisissä ehdoissa sanotaan. Asiakaiden on syytä reklamoida matkatoimistolle sopimusrikkomuksesta jo matkan aikana. Tapaukseen sovelletaan kuluttajansuojalakia. Jos asiaa ei saada sovittua myyjän kanssa, asiakas voi kääntyä kuluttajaneuvojan puoleen, viedä asian kuluttajariitalautakuntaan ja lopulta käräjäoikeuteen. Kiitettävässä vastauksessa selostetaan menettelyn ja seurausten pääpiirteet.

b)

Kokelas tunnistaa riita-asian piirteet ja esittää muutamia esimerkkejä erilaisista riita-asioista. Hän esittelee keskeiset oikeudenkäynnin vaiheet (haaste, riitakumppanien asema, oikeuden istunnot, oikeudenkäynnin kustannukset jne.). Kiitettävässä vastauksessa otetaan huomioon sovittelun mahdollisuus.

Tehtävä 6

Vastauksessa tarkastellaan isyyttä ja huoltajuutta oikeudellisesta näkökulmasta ja ymmärtään näiden käsitteiden ero. Voimassa olevan avioliittolain mukaan avioliitossa vallitsee isyysolettama. Kiitettävässä vastauksessa mainitaan, että avioliiton ulkopuolella syntyvien lasten isyys vahvistetaan lastenvalvojan luona. Adoptiossa lapsen isänä pidetään adoptioisää, vaikka biologinen isä olisi joku muu.

Huoltaja on henkilö, joka huolehtii lapsen elatuksesta ja hyvinvoinnista sekä valvoo alaikäisen lapsen etua. Huoltajina pidetään yleensä lasten vanhempia tai adoptiovanhempia. Kiitettävässä vastauksessa käsitellään huoltajuusongelmia. Avioerossa voi vallita yhteishuoltajuus. Tuomioistuin voi perustelluista syistä määrätä huoltajaksi vain toisen vanhemmista. Jos vanhempia ei ole, huoltajana pidetään sitä henkilöä, jonka luona lapsi pääasiassa oleskelee ja joka vastaa hänen elatuksestaan.

Tehtävä 7

a)

Turvapaikan hakijalla tarkoitetaan kotimaansa tai pysyvän asuinmaansa ulkopuolella asuvaa henkilöä, joka hakee oleskelumaastaan turvapaikkaa, koska hän pelkää joutuvansa kotimaassaan vainotuksi esimerkiksi etnisen alkuperänsä, uskontonsa tai poliittisten mielipiteidensä vuoksi. *Kiintiöpakolainen* on henkilö, joka on lähtenyt kotimaastaan tai pysyvästä asuinmaastaan toiseen maahan, johon hän ei kuitenkaan voi pysyvästi asettua asumaan. Hänet voidaan ottaa uudelleen sijoitettavaksi kolmanteen maahan niin sanotussa pakolaiskiintiössä. Kiintiöpakolaisena maahan muuttavalla on jo Yhdistyneiden kansakuntien pakolaistoimiston myöntämä pakolaisasema. *Laittomalla maahanmuuttajalla* tarkoitetaan henkilöä, joka on siirtynyt maasta toiseen ilman laillista lupaa ja jäänyt maahan ilman työlupaa, oleskelulupaa, viisumia tai turvapaikkaa.

b)

Euroopan komission julkaisu tarkastelee maahanmuuttoa ensisijaisesti työvoimapolitiittisena kysymyksenä, joka koskee esimerkiksi yrityksiä ja opiskelijoita. Laitonta maahanmuuttoa pyritään torjumaan. Maahanmuutto nähdään positiivisena vaikkakin osin ongelmallisena kysymyksenä. Euroopan unionilla on kontrolli maahanmuuttopolitiikassa. Kaisa Väkiparran kirjoituksessa maahanmuutosta maalataan synkempi kuva. Maahanmuutto näyttäytyy siinä ensisijaisesti pakolais- ja ihmisoikeuskysymyksenä, joka on johtanut suuriin inhimillisiin tragedioihin. Euroopan unionin kykyä hallita pakolaisvirtaa epäillään. Kiitettävässä vastauksessa käsitellään tekstien eroja ja verrataan tekstejä toisiinsa.

Tehtävä 8

Hallitus vastaa Euroopan unionin asioiden valmistelusta ja Suomen kantojen määrittelystä eli EU-asioita koskevista Suomen päätöksistä. Eduskunta osallistuu EU-asioiden valmisteluun. EU-asiat käsittelee eduskunnassa ensi sijassa suuri valiokunta. Erikoisvaliokunnat antavat sille lausuntoja. Suuri valiokunta seuraa EU-asioiden valmistelua ja ohjeistaa hallitusta ja sen ministereitä päätöksiä varten. Hallituksessa EU-asioiden ministerivaliokunta käsittelee EU-asioita. Ministerit osallistuvat EU:n ministerineuvostossa päätöksentekoon omilla toimialueillaan. Kiitettävässä vastauksessa mainitaan, että eduskunta myös osallistuu EU-asioiden päätöksiin, kun kyseessä on Euroopan komission esitys säädökseksi, josta päätetään EU:ssa ja joka muuten perustuslain mukaan kuuluu eduskunnan toimivaltaan.

Kiitettävässä vastauksessa todetaan, että Suomessa kansanedustuslaitoksella on suhteellisen laajat mahdollisuudet valvoa hallituksen EU-asioiden hoitoa moniin muihin EU-maihin verrattuna. Hallitus voi antaa EU-asioita koskevia kirjelmiä, tiedonantoja ja selontekoja eduskunnalle. Tiedonannon yhteydessä voidaan äänestää hallituksen luottamuksesta.

Tehtävä +9

a)

Väestön suurituloisimman kymmenyksen ja etenkin suurituloisimman prosentin tulot kasvoivat jaksoilla 1995–2001 ja 2001–2007 selvästi enemmän kuin muun väestön tulot. Suurituloisimman kymmenyksen ja etenkin suurituloisimman prosentin tulot taas laskivat 2007–2013 selvästi enemmän kuin muun väestön. Selityksenä kiitettävässä vastauksessa voidaan pohtia, mistä suurituloisimpien tulot koostuvat: ne ovat usein pääomatuloja, joihin talouden suhdanteet vaikuttavat enemmän kuin ansiotuloihin, ja siksi suurituloisimpien tulokehitys vaihtelee voimakkaammin kuin muun väestön.

b)

Tuloerojen vaarallisuutta koskeva väite sai aineiston mukaan eniten kannatusta vasemmistoliiton, perussuomalaisen sekä SDP:n kannattajakunnissa ja vähiten kannatusta kokoomuksen kannattajakunnassa. Vihreiden ja keskustan kannattajakunnat suhtautuivat väitteeseen neutraaleimmin. Kiitettävässä vastauksessa voidaan pohtia, että vasemmistoliiton, perussuomalaisen sekä SDP:n kannattajakunnassa on suhteellisen paljon pieni- ja keskituloisia ja kokoomuksen kannattajakunnassa suhteellisen paljon suurituloisia. Tämän vuoksi tuloerojen tasaamisen vaikutukset näihin eri väestöryhmiin ovat erilaiset. Väitteeseen saatetaan siksi suhtautua niissä eri tavoin. Suhtautuminen voi heijastaa myös ideologisia eroja puolueiden kannattajakunnissa esimerkiksi siinä, mitä ajatellaan tuloerojen kannustinvaikutuksista ja erojen taustasyistä sekä miten paljon voimavaroja julkiseen sektoriin ja sosiaaliturvaan pidetään hyvänä suunnana.

c)

Tuloerojen tasaamisen keinot ovat verotus ja tulonsiirrot. Ansiotuloja verotetaan Suomessa valtionverotuksessa progressiivisesti, samoin pääomatuloja verotetaan progressiivisesti, eli veroprosentti nousee tulojen kasvaessa. Verotuksessa sovelletaan myös verotettavalle tulolle erilaisia alarajoja, mikä tuo verotukseen progressiivisuutta. Progressiivisella verotuksella kerätään hyvätuloisilta varoja suhteellisesti enemmän kuin pienituloisilta ja tasataan siten tuloeroja. Tulonsiirroilla, kuten lapsilisillä, opintorahalla ja asumistuilla, sekä osittain myös eläkkeillä pyritään puolestaan nostamaan pienituloisten tulotasoa.

Tehtävä +10

a)

Kiinalaisyriyten suorat sijoitukset vuosina 2012 ja 2013 ovat kohdistuneet etenkin Afrikkaan, Pohjois-Amerikkaan, jonkin verran vähemmän Eurooppaan, Länsi- ja Itä-Aasiaan sekä Etelä-Amerikkaan, ja kaikista vähimmin arabimaihin. Vuodesta 2012–2013 sijoitukset kasvoivat Afrikassa, Länsi-Aasiassa, Etelä-Amerikassa ja arabimaissa, sen sijaan sijoitukset Pohjois-Amerikkaan ja Eurooppaan vähentyivät.

b)

Kuviossa näkyvät siirtymät sijoitusten kohdistumisessa voivat johtua osin kertaluonteisista tekijöistä. Kuvioista ei voida suoraan lukea pitkäaikaista trendiä. Siitä nähdään, että sijoitusten kokonaismäärä oli lähes sama 2012 ja 2013 mutta niiden kohdistuminen muuttui. Ratkaisuihin on voinut vaikuttaa esimerkiksi kiinalaisten yritysten halu päästä kohdealueen markkinoille tai raaka-ainelähteille. Kiitettävässä vastauksessa voidaan todeta muun muassa, että suurten kiinalaisyriyten ja Kiinan valtion yhteydet ovat usein läheiset, ja siten yritysten sijoitusratkaisut heijastavat osittain myös Kiinan valtion pyrkimyksiä saavuttaa poliittista tai taloudellista vaikutusvaltaa eri alueilla.

c)

Ulkomaiset sijoitukset voivat luoda kohdemaissa uutta yritystoimintaa ja työpaikkoja. Näin on etenkin maissa, joissa omia pääomia on vähän. Maan talous voi siten saada lisää kasvuvauhtia. Sijoitukset voivat auttaa monipuolistamaan kohdemaan taloutta ja luomaan ulkomaankaupalle lisää mahdollisuuksia. Kohdemaan raaka-ainevaroja voidaan sijoitusten avulla alkaa hyödyntää aiempaa enemmän. Kiitettävässä vastauksessa todetaan myös, että toisaalta sijoitukset voivat myös yksipuolistaa kohdemaan taloutta, jos ne suuntautuvat kapeasti jollekin toimialalle. Sijoitusten hyöty voi myös valua paljolti kohdemaan ulkopuolelle, jos sijoittaja saa kohdemaasta raaka-aineita ja työvoimaa edullisesti ja tekee hyvää voittoa mutta ei maksa voitoistaan veroa kohdemaassa. Sijoitusten hyöty kohdemaassa voi myös mennä vain pienelle eliitille. Joissain tapauksissa ulkomaisten sijoitusten ehtona voidaan vaatia kohdemaalta ulkomaiselle yritykselle suotuisia järjestelyitä esimerkiksi lainsäädännössä.